

ca, ut certo firmoque gradu ad sublimes omnes scientias (quarum ipsi jam tum innasci incipiet amor) accurate definiendo & dividendo, rectè ratiocinando & disserendo, tenebrosis sese solerter expediendo sophismatibus, possit assurgere.

Si quibus tamen Philosophiæ Professoribus videbitur, philosophicarum speculationum simul & concertationum initium poni debere in ipsamet Dialectica: facile erit ipsis, sine ulla in philosophicis istis Institutionibus mutatione, Discipulos suos ad secundum hujus Operis tractatum, primo ad tempus omisso, statim deducere.

INSTITUTIONUM

PHILOSOPHICARUM

TRACTATUS PRIMUS.

DE HUMANA CERTITUDINE.

28. OBSERVATIO. **P**hilosophari incipientem oportet, ab ipso Philosophiæ ingressu, aut jaciendis aut explorandis humanæ Certitudinis fundaminibus incumbere. Exigui in orbe Puncti incola, excussis infantia tenebris, in Cognitiones ardet Homo: nisi stupidum & bardum sortitus est ingenium. At ipsi quid certum, quid scitu dignum videbitur: si ab ipso ignorentur, aut si incerta ipsi & dubia reputari possint, ipsamet Certitudinis fundamina.

Præter *Sensum intimum*, quo suæ sibi existentiaæ conscius est: duplex ipsi statim & ubique occurrit cognitionum principium, *Ideæ* scilicet & *Sensationes*, quibus subinde additur *Testimonium Hominum*. Unde, quadruplici ex fonte oritur humana omnis Certitudo: nempe à testimonio Sensus intimi, à testimonio Idearum, à testimonio Sensuum, à testimonio Hominum.

De rebus quæ intrà nos geruntur, certi sumus per *Sensum intimum*. Principiorum veritatem rerumque essentias & relationes nobis manifestant *Ideæ*. Entium sensibilium existentiam & ordinem patefacit nobis testimonium *Sensuum*. Factorum illustrium rerumque præteritarum cognitioni & quasi spectaculo nos admiscet testimonium *Hominum*. Quatuor hi Certitudinis fontes, quatuor hæc Certitudinis fundamenta, totidem successivè quæstionibus subjiciuntur.

Tom. I.

Impugnandi nobis & confutandi sunt in hoc tractatu, tum Pyrrhonii qui omnem penitus certitudinem labefactant; tum Malebranchius & Berkleius, qui Sensuum testimonio omnem abrogant fidem; tum Incredulorum quorundam vesana gens, quæ Factorum historicorum certissimam veritatem elevare & evertere nititur, ut inde in Religionem impudenter debachari sibi liceat. Sed ante, præmittendæ nobis sunt generales quædam notiones, ad totum hunc tractatum relativæ.

CERTITUDO ET EVIDENTIA.

29. DEFINITIO I. Spectari potest Certitudo, vel in suo objecto, vel in suo motivo, vel in suo subjecto.

I. *Certitudo Objecti*, est rei quæ cognoscitur, absoluta vel hypothetica immutabilitas. Sic dicimus rem in se certam.

II. *Certitudo Motivi*, est pondus firmarum rationum, intellectum impellens & rapiens ad assensum. Sic dicimus motivum certum.

III. *Certitudo Subjecti*, est firma, seu firmo nixa motivo adhesio alicui veritati. Sic dicimus: certus sum.

30. DEFINITIO II. Evidentia est certa & clara alicujus rei cognitio; seu est intimus ille mentis intuitus, quo deprehendimus objecta aliter se habere non posse. Alia objectiva, alia formalis, est Evidentia.

I. *Evidentia objectiva* est ipsummet objectum, quatenus clarè & perspicuè potest cognosci; seu, est ipsamet objecti clara & perspicua cognoscibilitas. Sic dicimus: res est in se evidens.

II. *Evidentia formalis* est ipse mentis actus, objectum aliquod clarè representans. Sic dicimus: res mihi est evidens.

Formalem evidentiam sequitur firmum & imperturbatum Intellectus judicium, quo rei assentitur; & ex quo nascitur internus ille Veritatis sensus, qui est Veritatis in-

fallibile signum, indubitabile *Criterion*; seu quo dato & posito dari necesse est & dari constat indubitatam veritatem, veram & realem evidentiam.

31. ADNOTATIO I. Evidentia rerum alia est intrinseca, alia extrinseca.

I. *Evidentia intrinseca* est illa quæ oritur ab intrinseca objectorum natura: quando scilicet talia objecta sine talibus constitutivis esse nullo modo posse intelligitur. Sic evidens est Triangulum esse figuram tribus constantem angulis & lateribus; Hominem esse compositum ex corpore organico & anima rationali.

II. *Evidentia extrinseca* est ea quæ oritur ab aliquo motivo extrinseco & evidente, quod cum tali Veritate evidentem & necessariam habet connexionem. Sic evidens est evidentia extrinseca existere in Deo Personarum Trinitatem: posito quod Deus id revelaverit. Idea enim Dei primo intuitu exhibet Ens falli & fallere nescium.

Prior evidentia in objectum irradiat, objecti naturam facit perspicuam: evidentia posterior in intimam objecti naturam non irradiat, nec objecti in se spectati tenebras discutit.

32. ADNOTATIO II. Evidentia alia dicitur primaria, alia secundaria nuncupatur.

I. Per *Evidentiam primariam* intelligimus eam quæ inest, tum Cognitionum Principiis, quæ omnibus Sanis nota sunt & evidentia, & quæ negat nemo, nisi stultus sit & improbus; tum Veritatibus quibusdam in se simplicissimis, quæ ab illis principiis immediatè & evidenter fluunt.

II. Per *Evidentiam secundariam* intelligimus eam quæ inest quibusdam Veritatibus à primis illis Principiis evidenter quidem at subtiliter & remotè fluentibus; quæque non obtinetur nisi per quandam Conclusionum, intermediarum quasi catenam, in qua *ultima Conclusio* emanare intelligitur à Principio aliquo in se certo & evidente, quocum est necessariò connexa.

Evidentia primaria omnibus sana mente præditis innotescit: Evidentia secundaria respectiva est; id est, aliis innotescit, aliis verò non innotescit.

Quanta vultuum, tanta est ingeniorum diversitas. Potentius alii & sagacius ingenium, debilius alii & tardius, impertita est Natura. Priori obvium interdum est & facile, quod posteriori arduum & inaccessum est, in Veritatibus detegendis.

III. Requiritur ad assequendam secundariam hanc evidentiam, quæ propriè *Philosophi Evidentia est*: requiritur, inquam, ingenium sagax, idearum tenax, capax reflexionis, & sentiendæ veritati idoneum. Pendet enim Evidentia hæc philosophica ab idearum intimo intuitu & serio examine. Hanc autem evidentiam assequi nunquam poterit ingenium, vel stupidum & bardum, quod ideis careat; vel leve & inconsideratum, quod ideis attentionem & reflexionem vix ullam impendat; vel obliviosum & idearum non tenax, in quo non existant nisi fugaces idæ, nulli maturo examini, sufficienti nulli inter se comparationi patentes; vel pertinax & indocile, quod præjudicatis imbutum opinionibus, Veritati & Evidentiæ oculos claudat, obstinatè reluctetur. Hinc intelliges, quas in Alumnis suis requirat dotes Philosophia.

33. ADNOTATIO III. Certitudo præscindit ab Evidentiâ: Evidentiâ non præscindit à Certitudine, sed ipsam includit. Omnis propositio evidens est certa: at non omnis propositio certa est evidens.

Evidentiâ addit Certitudini perspicuitatem. Evidentiâ est lux quædam quæ tenebras à mente expellit, quæ objectum simul & intellectum irradiat: Certitudo verò sine tali luce stare potest & sæpe stat. (31)

Unde Evidentiâ extrinseca, de qua modò loquebamur, Certitudinis potiùs quàm Evidentiæ nomen meretur.

CERTITUDO METAPHYSICA, PHYSICA, MORALIS.

34. OBSERVATIO. Tripliciter potest certum esse Judicium: scilicet, vel metaphysicè, vel physicè, vel moraliter.

I. *Judicium metaphysicè certum* illud dicitur, quod ita certum est ut ne divinitus quidem & per miraculum possit esse falsum.

Sic metaphysicè certum est triangulum constare tribus angulis; totum esse sua parte majus; effectum supponere aliquam suæ existentie causam; futuram esse generalem aliquam Mortuorum resurrectionem, si futurum illud factum prænunciando revelaverit Deus falli & fallere nescius.

II. *Judicium physicè certum* vocatur illud, quod falsum esse non possit sine miraculo, possit tamen per miraculum.

Sic physicè certum est Solem cras eritutum; futuram tali tempore Lunæ aut Solis eclipsim; Hominem cui amputatur caput, vita privatum iri.

III. *Judicium moraliter certum* illud appellatur, quod innititur testimoniis humanis omnem veritatis speciem præ se ferentibus, omnem mendacii suspicionem à se expellentibus; illud cujus objectum tot tantisque Auctoritatibus humanis munitur & stabilitur ut non possit in dubium revocari, nisi ineptè simul & absurdè supponatur ita alienam esse à Veritatis amore naturam humanam, ut possit Hominum generalitas *Falsitati cognitæ*, conspirantibus studiis unanimiter & constanter suffragari.

Sic moraliter certum est existere Imperium Sinense, extitisse Imperium Romanum; victorem fuisse in Pharsalico certamine Cæsarem, victumque Pompeium.

IV. Hinc vides quid sit Certitudo, tum metaphysica, tum physica, tum moralis. *Certitudo metaphysica* fundatur in evidentia vel intrinseca vel extrinseca; *Certitudo physica*, in cognitis naturæ legibus, quæ à solo ipsius auctore Deo possunt inverti & immutari; *Certitudo moralis*, in cognitis humanorum individuorum humanarumque Societatum me-

30 DE HUMANA CERTITUDINE:
ribus, quos & tales esse & talem habere influxum docuit
Observatio & Experientia.

35. ADNOTATIO. A communi definitione totaliter differt
nostra hæc ultima definitio *Judicii moraliter certi*, seu *Cer-
titudinis moralis*.

Juxta vulgarem definitionem, *Judicium moraliter
certum* illud dicitur, quod ita certum est ut vix possit esse
falsum, possit tamen absolute & sine miraculo. Sic, in-
quiunt, *moralis Certitudine* certum est iratam filio suo ma-
trem, ad maternos erga ipsum affectus redituram.

Verum talis definitio manifestam in ipsismet termi-
nis contradictionem involvit. Quid enim certitudinis est,
in *Judicio absolute incerto*, in *objecto quod absolute potest
esse aliter quam judicatur?*

Unde, cum talis *Certitudo* nihil sit nisi magna
quædam *Verisimilitudo*, cui motivum sunt cogniti *Hominum
mores*: à classe *Certitudinis* expungenda videtur, & ad
classem *Verisimilitudinis* releganda.

VERITAS ET FALSITAS.

36. DEFINITIO I. *Veritas in genere*, est semper aliqua
inter duo conformitas: sicut *Falsitas in genere*, est talis
conformitatis inter duo, defectus.

I. *Veritas*, in genere spectata, alia est cognitionis,
alia signi, alia imitationis.

Veritas cognitionis, est conformitas cognitionis cum
re cognita. Sic dicimus: *Vir talis veras* habet rerum ideas,
vera de rebus habet judicia.

Veritas signi, est conformitas rei significantis cum
re significata. Sic *vera loqui* dicimur, cum verba rebus
congruunt: sic *veri esse* dicimur, cum apparentiæ realitati
consonant.

Veritas imitationis, est Exemplaris cum Archetypo
suo conformitas. Sic *vera* dicitur *Pictoris tabella*, cum per-
fectè conformis est *objecto quod ipsi erat imitatione expri-
mendum*.

GENERALES DEFINITIONES.

31

II. *Veritas* est ex una parte, expressiva; ex altera par-
te, objectiva.

Veritas expressiva est conformitas aut *Ideæ* aut *Ju-
dicii* aut *Propositionis* aut *Tabellæ* aut *Signi*, cum *objecto
expresso*: stat illa *veritas* in re exprimente.

Veritas objectiva est talis in *objecto expresso* existen-
di modus, qui rei exprimenti est conformis: stat illa veri-
tas in *objecto expresso*, & extra rem exprimentem.

III. *Objectiva rerum veritas* potest esse, vel *veritas
Speculationis*, vel *veritas Facti*.

Veritas Speculationis ea est, cujus *objectum* est essen-
tialis aliqua rerum proprietas, vel *positiva*, vel *negativa*,
quæ ex sola rei inspectione dignoscitur. Talis est hæc veri-
tas: *Triangulus tres* includit *angulos*, *quartum* excludit
angulum.

Veritas Facti ea est, cujus *objectum* est *Factum*
aliquod *accidentale*, quod vel extitisse vel *existere* vel *exti-
turum* demonstratur, non per solam rerum ideam, sed per
aliquod *motivum rebus extrinsecum*. Talis est hæc *veritas*:
in *Fonteneo certamine* victor fuit *Ludovicus decimus-
quintus*.

Sint duæ istæ *Propositiones* (potuit auctor *Naturæ
& Religionis Deus*, *supernaturalem* aliquam *Revelationem*
dare: dedit auctor *Naturæ & Religionis Deus*, *supernatu-
ralem* aliquam *Hominibus Revelationem*): *veritatem Spe-
culationis prior*, *Facti veritatem posterior* includit.

37. DEFINITIO II. *Consistit Veritas Propositionis*, in con-
formitate ipsius cum *objecto suo* quod in se tale est uti
per *Propositionem* enunciat & exprimitur: in talis con-
formitatis defectu consistit *Propositionis Falsitas*. (23)

I. *Omnis Propositio* est *necessariò*, vel *vera*, vel *falsa*:
fieri enim non potest ut ipsius *objectum*, neque sit, neque
non sit, id quod enunciat *propositio*.

Propositiones illæ veræ sunt, quarum *objectum se
habet uti* ab ipsis enunciat: *propositiones illæ falsæ* sunt,
quarum *objectum non se* habet uti ab ipsis enunciat:

qualecumque sit illud propositionum objectum, quod potest indifferenter esse, vel res quæ olim sit extitura, vel res merè idealis & realem nunquam habitura existentiam.

II. Jam verò inter *Propositiones veras*, aliæ dicuntur verè veritate æterna, aliæ verè veritate contingenti: habitatione modi quo ipsis inest veritas.

Propositiones æternæ Veritatis, sunt illæ quæ in nulla hypothesi possibili possunt esse falsæ. Tales sunt istæ Propositiones: (Totum est æquale omnibus suis partibus simul sumptis: Deus est sapiens & justus: Quadratum constat rectis quatuor & angulis & lateribus). Nulla enim fieri potest suppositio, in qua falsæ sint istæ propositiones.

Propositiones Veritatis contingentis, sunt illæ quæ veræ quidem sunt in præsentis rerum ordine, sed quæ in alio rerum ordine potuissent esse falsæ. Tales sunt istæ propositiones: (Corpora terrestria versùs centrum Terræ gravitant: Homo & peccator est & mortalis: futura est nova Hominibus post mortem vita, bonis beata, malis misera).

Veræ quidem nunc sunt semperque fuerunt in se tres ultimæ istæ propositiones, quia sunt objecto suo conformes. Sed veræ non sunt nisi *Veritate contingente*: quia si Mundum non creavisset, aut si Mundo creato alium rerum ordinem dedisset Deus; propositiones illæ, quæ nunc veræ sunt, fuissent falsæ.

*VERISIMILITUDO, PROBABILITAS, ERROR,
PRÆJUDICATA OPINIO, DUBIUM.*

38. DEFINITIO I. *Verisimilitudo* est insignis quidem sed tamen subdubia veritatis species. Tunc autem duntaxat existit insignis illa veritatis species, seu apparentia: cum longè multò plus apparet veritatis, quam falsitatis.

Hinc Judicium verisimile, Ratio verisimilis, Systema verisimile, illa sunt quæ ingentissimam veritatis apparentiam præ se ferunt.

39. DEFINITIO II. *Probabilitas* est ratio gravis, quæ viro

docto, prudenti, attento, potest approbari, ipsumque inclinare ad assensum. Probabilitas minus aliquid dicit, quam Verisimilitudo: utrique opponitur Absurditas (11).

40. DEFINITIO III. *Error* est Judicium falsum, ex ratione apparenter vera latum. Errori opponitur veritas cognitionis.

41. DEFINITIO IV. *Præjudicata Opiniones* sunt Judicia quæ, vel sine motivo, vel sine sufficienti ad motivum attentione lata sunt. Talia sunt multa Judicia, quæ ante rationis usum tulimus.

Præjudicata opiniones possunt esse judicia vera, seu judicia objectis suis conformia (37): communiter tamen præjudicatarum opinionum nomine intelliguntur judicia falsa (42).

42. DEFINITIO V. *Dubium* est considerata mentis suspensio inter affirmationem & negationem. Dubio opponitur Certitudo (29).

I. Vel positivum, vel negativum potest esse Dubium. *Dubium positivum* est suspensio assensus, proveniens ex æquali rationum pondere pro utraque parte contradictionis. *Dubium negativum* est suspensio assensus; ex eo proveniens quòd sit ex utraque parte æqualis rationum defectus.

II. In eo consistebat *methodicum Cartesii Dubium*, quòd omnes ad philosophicum examen ita revocarentur veritates; ut nulli Veritati antedaretur assensus, quàm solidis & in suo genere demonstrativis rationibus fuisset stabilita.

Ita dubitare, non Pyrrhonii est, sed Philosophi. Tali dubio, non modò non labefactatur, sed potius corroboratur & consolidatur Certitudo.

ESSENTIA, NATURA, LEGES NATURÆ, MIRACULUM.

43. DEFINITIO I. *Essentia rei*, sunt illa ipsius constitutum. I.

tiva intrinseca, quibus necessariò constare intelligitur; & sine quibus nec esse potest, nec concipi (*).

I. In rebus plerisque, quæ nostris sunt cognitionibus obviæ, deprehendimus, tum constitutiva quædam necessaria & essentialia, tum constitutiva quædam accidentalia & contingentia. Constitutiva illa rerum, in speculationibus philosophicis, communiter appellantur *Attributa* aut *Prædicata*: quia attribuuntur rebus, quia de rebus prædicantur seu affirmantur.

Constitutiva rei necessaria & essentialia sunt illa quibus carere non potest res, sine sui destructione. Sic tres anguli & tria latera sunt constitutiva necessaria & essentialia Trianguli: quia sine illis nullatenus existere potest Triangulus. Sic corpus organicum & anima rationalis sunt constitutiva necessaria Homini: quia sine illis nullatenus existere potest Homo.

Constitutiva rei accidentalia & contingentia sunt illa quibus carere potest res sine sui destructione; seu sunt illa quæ in re ita sunt, ut in re naturam suam fundamentalem retinente, possint non esse. Sic talis statura, talis color, talis virtus aut tale vitium sunt constitutiva seu attributa Homini accidentalia & contingentia: quia permanente in ipso eadem hominis natura, in ipso possunt esse, ab ipso possunt abesse.

II. In duplici statu, seu sub duplici respectu spectari potest rerum essentia; scilicet in statu physico & in statu metaphysico. In priori statu spectata, essentia physica nomen habet; in posteriori, nomen essentia metaphysicæ. Unde,

Essentia Rei alicujus vocatur *Essentia physica*: quando constitutiva ipsius spectantur qualia sunt in semetipsis, qualia sunt in ipsa re, sine ulla abstractione. Sic corpus organicum & anima rationalis sunt physica Hominis essentia.

(*) ETYMOLOGIA: *Essentia Entium* seu id quod intrinsecè facit esse Entia; id sine quo esse Entia nullatenus possunt.

Essentia Rei alicujus vocatur *Essentia metaphysica*: quando constitutiva ipsius essentialia considerantur in statu præcisionis & abstractionis, sub idea proprietatum genericarum & proprietatum differentialium. Sic capacitas habendi, dependenter ab organis corporeis, tum Sensationes quibus cum brutis confunditur, tum Ratiocinia quibus distinguitur à brutis, essentiam hominis metaphysicam constituit.

44. DEFINITIO II. Multiplicem habet significationem terminus iste *Natura*: ut patebit ex sequentibus ipsius ad varia objecta applicationibus.

I. *Naturæ nomine* communiter intelligitur ipsummet aggregatum *Entium creatorum*, quibus constat Mundus iste aspectabilis, totaque rerum universitas. In hoc sensu & sub hoc respectu dicimus: mirabilis est *Naturæ ordo*, mirabile *Naturæ spectaculum*.

II. *Naturæ nomine* frequenter exprimitur *generalis & permanens Creatoris actio*, qua, juxta leges quasdam constantes & invariables, moventur, animantur, conservanturque omnes Entium sensibilibum species. In hoc sensu & sub hoc respectu dicimus: inest *Naturæ vis & actio*, qua nobis nunquam erit perfectè cognita.

III. *Naturæ nomine* interdum enuntiantur *Facultates communes*, quas quibusdam Entium speciebus indidit auctor *Naturæ Deus*. In hoc sensu & sub hoc respectu dicimus: *Canis natura est*, ut latret; *hominis*, ut ratiocinetur; *luminis*, ut irradiet.

IV. *Naturæ nomine* sæpe designatur *Individuorum proprius & peculiaris character*. In hoc sensu & sub hoc respectu dicimus de tali Homine, quòd sit ex natura sua iracundus, aut avarus, aut ambitiosus.

V. *Naturæ nomine* aliquando significantur *Constitutiva intrinseca & essentialia Rei* de qua mentio est; & sub hoc respectu *Natura eundem* habet sensum, quem habet *Essentia* (43).

45. DEFINITIO III. Nihil aliud sunt *Leges Naturæ*, quam *constans ille & permanens rerum Ordo*, qui deprehenditur & observatur in Corporibus tum terrestribus, tum caelestibus; qui viget in eorum motu, in eorum duratione, in eorum actione; &, si instabilem & temporariam habent existentiam, in modo quo & efformantur & dissolvuntur.

Verbi gratia, generalis est Lex Naturæ, quod Corpora terrestria versus Terræ centrum gravitent; quod Sol, intra vigentiquatuor horas, motu successivo & non interrupto; circa Terram gyret aut gyraret videatur; quod ad vitam non redeat exanimus Cadaver; & sic de cæteris. Suspendio aut interruptio alicujus ex generalibus istis Naturæ Legibus, Miraculum erit.

Generalibus illis Naturæ Legibus nulla alia attribui & assignari potest causa, nisi *primaria & permanens Creatoris voluntas*; qua decrevit & statuit, Naturæ existentiam dando & ordinem, tales permanenter effectus producere in variis Corporum speciebus, data tali occasione: verbi gratia, producere permanentem in Corporibus terrestribus gravitationem, ad occasionem existentis Terræ; producere permanentem in glande quercea vegetationem, ad occasionem glandis illius in conveniente terra depositæ; & sic de reliquis.

46. DEFINITIO IV. *Miraculum* est sensibilis & manifesta alicujus Naturæ Legis interruptio aut suspensio, quam ideo per breve aliquod tempus operatur Deus; ut inde salutaris quædam manifestetur hominibus Veritas, quæ sic divino sese testimonio exhibeat confirmatam, divino quasi sigillo impressam & munitam.

Miraculum est quod reviviscat Mortuus, quod sistatur Sol, quod vifcat Cæcus, quod paralyticus derepente sanetur & ambulet. Interruptiones illæ generalium Naturæ Legum, de quibus frequens in sacris Libris mentio est, factæ sunt pleræque, aut ad demonstrandam veræ Religionis divinitatem, aut ad manifestandam peculiarem Dei erga Pios & Probos providentiam.

Evidens est quod generalis alicujus Naturæ Legis influxum ille solus possit aliquando suspendere & interrompere, qui tales Naturæ dedit & imposuit Leges auctor ipsius Deus.

Ex hac Miraculi definitione sequitur quod Miraculum, si existat, sit *Factum aliquod supernaturale*: cui causa sit actio Entis alicujus in ipsam dominantis Naturam, cujus suspendit & interrumpit Leges, ad arbitrium suum.

QUÆSTIO PRIMA.

CERTITUDO

TESTIMONIO SENSUS INTIMI

FUNDATA.

47. DEFINITIO. *Sensus intimus* est in substantia cogitante & sensibili, ipsamet rerum quæ intra ipsam fiunt, conscientia: seu est ea Naturæ vox, qua substantia cogitanti & sensibili inotescit quo pacto intra se afficiatur: seu, est illud Animæ judicium experimentale, de variis quas experitur affectionibus.

Rem exemplo intellige. Si, aliquo dolore affectus, interrogeris unde certus sis te dolere: respondes, *quia sentio*. Ecce tibi Sensum intimum, quo tui conscius tibi es doloris; & quo unico motivo asseris te dolere.

Sed hic observa sedulo, quod Sensus intimus certos nos faciat de sensatione tantum interna quæ in Anima ipsa existit, non verò de sensatione externa & occasionali quæ residet in organis corporeis. Sic, si combustionem patiare, certus es per Sensum intimum, te participatam sensationem, quam vocas *Combustionem* non verò certus es illam sensationem, illam combustionem, oriri ab ipso igne; quia sine igne absolute potest esse talis in te sensatio.